

Zeitschrift:	Romanica Raetica
Herausgeber:	Societad Retorumantscha
Band:	23 (2020)
Artikel:	Elemaints d'üna grammatica cumparativistica dal rumantsch : idioms e rumantsch grischun
Autor:	Arquint, Jachen Curdin
Kapitel:	La preposizion
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-880982

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 24.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

356 La preposiziun

357 Consideraziuns generalas

La preposiziun es üna categoria grammatical chi stabilischa ün rapport sül **chomp lexical**, q.v.d. **tanter sorts da pleds** o tanter **gruppaziuns da pleds**.

Ella es buna da far resortir rapports fich variats

<i>Il cudesch <u>da</u> Göri Klainguti</i>	genesa
<i>Il cudesch <u>da</u> Marisa</i>	proprietà o possess
<i>Ün hom <u>d'onur</u></i>	caracterisaziun
<i>El nun es stimà <u>da</u> seis convaschins</i>	indicaziun da l'agent
<i>Els sun <u>da</u> Mustér</i>	citadinanza, derivanza etc.

A verer precis as poja constatar cha la preposiziun stabilischa il rapport tanter ils duos terms, ma i's po eir observer cha'l **rappor tanter ils duos terms cun lur semantissem specific dà **valur plü precisa a la preposiziun****. I's po discuorrer d'ün rapport d'interdependenza.

Minchatant es üna preposiziun directiva dal püt da vista semantic

Teis mantel es aint in s-chaffa.

Minchatant nun ha'la plü ingüna funcziun semantic.

Leo ha dit da spettar amo ün mumaint.

Sortind da simlas observaziuns as poja distinguir in princip traís tips da preposiziuns

preposiziuns **cun valur plaina**

preposiziuns **liadas** al term chi va ouravant o al term chi seguia

preposiziuns **vödas**.

358 Preposiziuns cun valur plaina

La preposiziun cun valur plaina es insai independenta. Sia valur semantic a es definida.

I nu po esser l'intent da quista preschantaziun da dar glistas cumplettas. Quai chi seguia es üna tscherna da preposiziuns cun valur plaina ed ün pér observaziuns sur da preposiziuns fich freqüantas.

vall.	put.	surm.	suts.	surs.	rg
aint in	aint in	ainten	ainta	enten	enten
avant	avaunt	avant	avànt	avon	avant
cun	cun	cun	cun	cun	cun
cunter	cunter	ancunter	ancùnter	encunter	(en)cunter
daspö	daspö	davent da	da	dapi	dapi
davant	davaunt	davant	(d)avànt	avon	davant
davart	davart	davart	davart	davart (da)	davart
davo	davous	davos	davo	davos	davos
fin	fin	anfignen antochen	(an)t(r)ocen	(en)tochen	(en)fin
in	in	an	an	en	en
intuorn	intuorn	anturn	anturn	entuorn	eturn
per	per	per (par)	par	per	per
pro	tar	tar	tar	tier	tar
sainza	sainza	sainza	sainza	senza	senza
sün	sün	sen	sen	sin	sin
sur	sur	sur	sur	sur	sur
tanter	traunter	tranter	trànter	denter	tranter
vi (da)	vi (da)	ve (da)	ved/a	vid/vida	vi (da)

359 cun

Il chomp elementar da la preposiziun *cun* es quel **sociativ**. Impè da dir be *cun* as pudessa dir *insembel cun* per illustrar quista funcziun.

Fingià in quista funcziun as vezza cha la preposiziun es fich vitala e, tras quai, expansiva.

- vall. *El nu discuorra plü cun mai, daspö quindesch dis.*
 surs. *El tschontscha bu pli cun mei.*

Sortind da l'adöver cul verb *discuorrer* fa la preposiziun ün sagl, as cum-bina eir cul verb *dir* e rimplazza là la preposiziun *a*

- vall. *Tü poust esser sgüra, quista dia be cun tai.*
 Jau discharà cul pader e forsa cul schlomjader /
 Cun mai hana dit: «Armon es ün giuven in uorden ...»

Dal verb *dir* passa la preposiziun al verb *telefonar*.

- vall. *Eu telefonarà (= discutarà) eir amo cun meis advocat avant co decider.*
 Schi's voul indichar be l'adressat as resta pro la preposiziun *a*
 El telefona a la pulizia, a l'ospidal.

Quista tendenza expansiva para dad esser ün trat da caracter da la preposiziun **cun**. In sias funcziuns sintacticas e semanticas è'la fich flexibla.

- vall. *Cun bell'ora es quai üna gita fantastica.*
 Cun tuot quai ch'ella ha pitturà, po'la valair per üna pittura fich importanta.
 Cun tanta prescha nu poust far buna lavur.

Da talas cumbinaziuns es nat eir l'adöver conjuncziunal.

- vall. *Cun quai chi nu d'eira avuonda votantas e votants hana stuvü suspender la decisiun.*

Il surmiran *cunchegl tgi*, il sursilvan *cunquei che*, il rumantsch grischun *cunquai che* resguardan la cumbinaziun sco conjuncziun fixa e tilla scrivan insembel.

La locuziun sursilvana *far cun 'mitmachen'*, dovrada a bocca spontan-maing e jent eir in möd ironic (... *il sulegl, quel fa bu cun ...*), spievla ün proceder sumglaint al frances svizzer *je viens avec ed es* ün exaimpel d'üna vart per la flexibilità da la preposiziun, da tschella vart eir per la forza d'interferenza d'üna lingua ferma sco il tudais-ch.

La cumbinaziun da **cun + infinitiv** illustrescha la vitalità expansiva.

- vall. *Cun ir her saira sul sulet a spass our d'la stradella schi n'haja vis sün ün banket 'na bella sfranzinella.*
put. *Cun scriver quella charta avais fat ün grand sbagl.*
surm. *Uscheia vogl cun lascher stgisar tot.*
surs. *El sa stgisa cun deir da betg aveir peda.*
 Cun far nuot ein ins aunc mai vegnius lunsch.

La cumbinaziun **cun + infinitiv** vain dovrada in rumantsch impè d'üna frasa subordinada modala, temporala o causala etc. In talian as dovressa in tals cas il gerundi. L'exaimpel puter qua sura as preschantess uschea

- tal. *Scrivendo quella lettera vi siete messi nei guai.*

La cumbinaziun descritta muossa cha la preposiziun **cun** es dvantada, per uschè dir, la preposiziun modala-instrumentala par excellence.

Ella po gnir colliada eir cul **particip passà**.

- lad.. *Alura get oura Gesu cun sü la curuna da spinas e cun trat aint la chappa da purpura.*
 El ha chattà seis chan cun tut giò la manaistra.
surm. *... oign tgi sizitava zou utschis cun liia sei igls egls.*
surs. *Els han anflau el cun sfraccau il tgau.*
 Sur Paul reparta ils cedels cun nudau l'adressa.

Ella po eir gnir colliada cun otras **preposiziuns**.

- | | |
|-------|---|
| lad. | <i>Lura get oura Gesu <u>cun sü</u> la curuna da spinas.
<u>Cun oura</u> las curajas nu poust ir a cuorner.</i> |
| surm. | <i>Igl gigant <u>cun giu</u> la testa.</i> |
| surs. | <i>Cun <u>si</u> capiala para el pli vegls.
Dai quella honta <u>cun en</u> latg.</i> |

Ella as collia perfin cun la preposiziun *sainza*

Anna ha jent il cafè cun sainza zücher.

L'ultim exaimpel **cun + sainza** muossa cha la preposiziun cun po, in tscherts cas, perder seis corp semantic o sia valur plaina e dvantar ün term instrumental sco *da* o *a*.

360 **per**

La preposiziun po avair valur locala, temporala, modala (finala, instrumentala). Ella as po cumbinar cun verbs ed influenzar il semantissem da la cumbinaziun. Cha sia multifuncziunalità tilla dà vitalità, es plü co natüral.

Aspet local

L'aspet local algorda a la valur cha la preposiziun PER vaiva in latin il sen da 'tras'.

- | | |
|-------|---|
| vall. | <i>El vaiva invlidà sia mappa aint il tren. El tilla ha tscherchada <u>per mar</u> e <u>per terra</u>.
Minchatant, ils ultims ons, gaiav'la <u>pella bos-cha</u>.</i> |
| put. | <i>Inua hest miss il martè. Guarda! El es <u>giò per terra</u>.</i> |
| surs. | <i>Ei van <u>pigl</u> uaul <u>entuorn</u>.
Ellas ein tudi <u>per</u> las vias.</i> |

Aspet temporal

- | | |
|-------|--|
| vall. | <i>Stat bain, <u>per</u> instant!</i> |
| put. | <i><u>Per</u> cura stuvais avair glivro la lavur? <u>Per</u> sanda.</i> |
| surs. | <i><u>Per</u> Nadal mein nus a casa.
<u>Per</u> veta duranta.
In'envitazion <u>per</u> dumengia.</i> |

Aspet modal

Nüanza instrumentalala

Cumbinaziuns cun verbs: *ir per, tschüffer, pigliar, tschaffar per*

- vall. *Chi da vo fa il bain dad ir per pan?*
 put. *Vo al kiosc per la giazetta!*
 surs. *Nus gnins per te a la staziun.*
- vall. *Attenziun, Niculin! Nu tschüffer al chan pella cua.*
 surm. *Chel exaimpel è tratg notiers pigls cavels.*
 surs. *Ella ha pigliau il pign pils cavels.*
Il tgaun grond ha pigliau il tgaun pign pil cavez.
Nus savevan buca per tgei cantun pigliar.
- vall. *Nus ans vain perinclets per telefon.*
Tramettast aucha üna conferma per e-mail?

Nüanza finala

Cumbinaziun *per* + infinitiv

- vall. *Martin ha fat da las tuottas per surgnir la plaza.*
 surm. *la lavour per veiver.*
 surs. *El ha dau in clom per salidar nus.*
El ha buca saviu co far per far quescher els.

Nüanza repetitiva

- vall. *di per di, on per on, custab per custab*
 surs. *casa per casa*
frida per frida

Nüanza cuntrastiva

- vall. *far verer alb per nair*
far verer üna per ün'otra
 surs. *El ha dau a mi in meil per in pér.*

Nüanza cumparativa

- vall. *Per sia grondezza nun è'l massa greiv.*
 put. *Per sia eted es el aucha bain in chamma.*
 surs. *Jeu sundel segirs tschien per tschien.*

Nüanza quantitativa

- vall. *Per ün püt Martin ha pers la chappa.*
 put. *Nus vains clappo la chesa per ün bun predsch.*
 surs. *El lavura mez per nuot.*
Jeu giavischel quei per la davosa gada.

Nüanza spüramaing modala

vall.	<i>Ella ha fat quai be <u>per</u> spass. Per l'amur da Dieu!</i>
	<i>I nu vessan tradi da che chi's tratta. Gnanca <u>pel</u> diavel.</i>
	<i>Tü quintast tuot <u>per</u> lung e <u>per</u> larg.</i>
put.	<i>Ellas m'haun clamo <u>per</u> nom.</i>
surs.	<i>Els contan <u>per</u> plascher. <u>Pil</u> naucli! Co di ins quei <u>per</u> romontsch?</i>

La preposiziun *per* sco elemaint vöd da sen

vall.	<i>El vala <u>per</u> ün galantom.</i>
surs.	<i>Ei han eligiu el <u>per</u> president.</i>

Chi chi piglia per mans ün dicziunari bain redat e stübgia l'artichel *per* vezza dalunga cha'l chomp da las preposiziuns muossa trats chi sun tipics pel funcziunar d'üna lingua.

Las duos preposiziuns *cun* e *per*, cun üna tscherna da lur adövers, pon bastair per dar ün'idea da la vitalità da las preposiziuns cun valur plaina.

Il DRG o il LRC spordschan purtrets cumplets.

362 Preposiziuns liadas

363 Remarchas generalas

Glistas chi documenteschan l'adöver e dan üna buna survista as chatta aint illas grammaticas normativas. Quia vegnan trattats ed exemplifichats ün pêr aspets tipics in connex cullas preposiziuns liadas.

Chi chi discuorra o scriva rumantsch es confruntà minchadi culla dumonda co as cumporlar invers ün adöver da las preposiziuns chi'd es o chi para dad esser influenzà dal tudais-ch.

Il cas da *cuntaint / cument*

In tudais-ch es l'adjectiv *zufrieden* lià a la preposiziun *mit*. Quai vala per la lingua da standard e pels dialects.

Ich bin mit deinem Entscheid zufrieden.

In talian ed in frances, uschea s'imprenda, as cumbina l'adjectiv *contento / content* cun la preposiziun *di* resp. *de*.

tal.	<i>Sono contento <u>della</u> tua decisione.</i>
fr.	<i>Je suis content <u>de</u> ta décision.</i>

Id es cler ch'ün Rumantsch fa ün pêr ponderaziuns, sch'el piglia cugnuscentscha da quista situaziun.

- | | |
|-------|---|
| vall. | <i>Ella nun es gnanca zich cuntainta <u>cun</u> sia piazza.</i> |
| surs. | <i>El ei buca cuntas <u>cul</u> resultat da siu examen.</i> |

Chi chi's renda quint da la vitalità da la preposiziun *cun* in rumantsch, vezza cha l'adöver po esser influenzà dal tudais-ch, ma el vezza eir cha la cumbinaziun *cuntaint cun* as cunfa cul spectrum d'adöver da la preposiziun *cun* in rumantsch. Cun quai ch'ella po praticamaing perder seis semantissem è'la funczionalmaing stret parainta culla preposiziun *da*, dimena eir cul *di* dal talian e cul *de* dal frances.

Ün cas ün pa sumgliaint es quel da las cumbinaziuns tudais-chas

- auf den Bahnhof, auf dem Bahnhof
auf die, auf der Post*

S'inclegia cha la «chosa», la viafier e la posta, sun gnüdas transportadas in terra rumantscha nan dal muond da lingua tudais-cha. Da l'uscheditta Svizra Bassa.

Da tschella vart sun la staziun e la posta – hoz suvent cumbinadas cun la butia dal cumün – sco «localitats» automaticamaing liadas in rumantsch al sistem d'orientaziun topografica chi cumpiglia adverbs e preposiziuns. L'adöver da la preposiziun dependa dimena da la posiziun da las «localitats» **in relaziun culla persuna chi discuorra** (cf. eir cif. 345).

Üna persuna chi sta survart giarà

- giò'n staziun
giò'n butia.*

Üna persuna chi sta suotvart giarà

- sün staziun
sün butia.*

Üna persuna chi sta dadaint giarà

- our in staziun
our in butia.*

Üna persuna cha sta dadoura giarà

- aint in staziun
aint in butia.*

Üna persuna chi sta circa sulla listessa otezza giarà

- vi'n staziun
vi'n butia.*

Ün scriptur chi descriva ün muond fictiv tscherna forsa fuormas neutralas sco

*a la staziun
in butia.*

Ils exaimpels valladers correspuondan grosso modo a l'adöver in tuot ils idioms.

Interferenzas d'adöver da preposiziuns in tudais-ch as preschaintan adüna darcheu, eir in möd surprendent.

I's po dudir frasas sco

Ella stess ir daplü suot la glieud.

Üna tala frasa surpiglia l'adöver tudais-ch da la preposiziun *unter*

Si söt me untar d'Lüt.

A l'interlocutur nu's preschainta sco prüma soluziun per sia percepziun la locuziun rumantscha *ir tanter la glieud*, dimpersè il model tudais-ch '*unter d'Lüt go'* e lura s'exprima'l in rumantsch tenor quel.

Uschea saraja i eir culla locuziun '*auf jemanden warten*', '*uf öpert warta'* chi's preschainta in rumantsch sco

*spettar sün inchün
spitgar sin enzatgi.*

In cuors da rumantsch daja lura qua o là votums chi fan schnöss dschond cha l'adöver concret da *sün* svaglia situaziuns plüchöntschi curiusas. Chi's stuvesse dimena evitar da dovrar la locuziun.

Talas intervenziuns nu tegnan quint dal fat cha la preposiziun *sün* ha eir ella – sco la preposiziun *cun* – la facultà da dvantar ün **elemaint stretta-maing funcziunal**, praticamaing vöd da cuntgnü semantic.

Adonta da quai para l'interferenza clera in cas sco

Co dschessast quai sün talian?

chi vain dovrà sper

*Co dschessast quai per talian?
Co dschessast quai in talian?*

Interessanta es la cumbinaziun da las preposiziuns cul verb *responder*, resp. *dar resposta*.

La preposiziun *a* as preschainta, schi's tratta da persunas. La preposiziun *sün*, plüchöntschi, schi's tratta da «chosas».

- | | |
|-------|--|
| vall. | <i>Eu n'ha invlidà da respuonder a Dumeng.</i>
<i>I nun han amo dat resposta <u>sün sia dumonda da fabrica</u>.</i> |
| surs. | <i>Cun grond retard ha la vischnaunca lu rispundi a <u>nossa dumonda</u>.</i> |

D'ün cas simil as tratta pro'l verb *pensar*. L'adüs es: *pensar ad inchün, pensar sün, ad, vi dad alch.*

- | | |
|-------|---|
| vall. | <i>Pensa a mai, avant co vender quist purtret ad inchün oter.</i>
<i>I'm displascha. Her saira nun haja pensà <u>sün quai</u>.</i>
<i>Hast serrà las fanestras avant co partir? Na, eu nun ha pensà <u>vi da quai</u>.</i> Obain: <i>Eu nun ha pensà landervia.</i> |
|-------|---|

Chi chi observa precis, sa chi s'es in tentaziun da dovrar *pensar vi da o pensar sün*, eir schi's tratta da persunas. I para chi saja uschea cha, al mumaint chi's voul esser plü explicit, as tscherna **la soluziun plü concreta** e's s-chivischa la preposiziun vöda da sen.

364 Preposiziuns liadas al verb

365 Exaimpels per la cumbinazion verb + prep. + nomen

Preposiziun dominanta: *a*

		chosa	persuna
lad.	<i>s'adüsar</i>	<i>a, vi da</i>	—
	<i>assister</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>correspuonder</i>	<i>a</i>	
	<i>crajer</i>	<i>a, in, vi da</i>	<i>a</i>
	<i>as partecipar</i>	<i>a, vi da</i>	—
	<i>renunzchar</i>	<i>a</i>	—
surs.	<i>s'adressar</i>	<i>en</i>	<i>a</i>
	<i>corrispunder</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>preparar</i>	<i>per, sin</i>	<i>a</i>
	<i>sendisar</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
	<i>sevolver</i>	<i>per, en</i>	<i>a</i>

Preposiziun dominanta: *da*

		chosa	persuna
lad.	<i>s'algordar</i>	<i>da, vi da</i>	<i>da</i>
	<i>s'allegrar</i>	<i>da, sur da</i>	—
	<i>as cuntantar</i>	<i>da, cun</i>	—
	<i>dependar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>derivar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>s'inquietar</i>	<i>da, pervi da, per</i>	
	<i>rier</i>	<i>da, sur da</i>	<i>sur da</i>
	<i>as separar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>as svarguognar</i>	<i>da, pervi da</i>	<i>da</i>

surs.	<i>s'abstener</i>	<i>da</i>	
	<i>sedeliberar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>selegrar</i>	<i>da</i>	
	<i>seregurdar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
	<i>setractar</i>	<i>da</i>	<i>da</i>

366 Exaimpels per la cumbinaziun verb + prep. + verb a l'infinitiv

Preposiziun *a*

lad.	<i>s'adüsar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>cumanzar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>güdar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>imprender</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>ir</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>as metter</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>muossar</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
	<i>verer</i>	<i>a</i>	<i>far alch</i>
surs.	<i>entscheiver</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>gidar</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>ir</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>semetter</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>vagnir</i>	<i>a</i>	<i>far enzatgei</i>

Importanta es la cumbinaziun *vagnir a far enzatgei* chi serva a fuormar il futur (cf. cif. 240).

Da manzunar es in quist connex eir la cumbinaziun **a + gerundi** in sursilvan / sutsilvan. La preposiziun *a* sarà stattà liada als verbs dal movimaint + *a + gerundi*. Hoz es la preposiziun *a* da resguardar sco elemaint antepost e lià al gerundi, independent dals verbs chi precedan (cf. cif. 220, 221).

La Val Müstair preferischa in divers cas la colliaziun cun *da*. Ella s'aprosma cun quai a l'adöver sco ch'el as preschainta in S. Là es la colliaziun cun *da* plü frequainta co in E.

Preposiziun *da*

lad.	<i>cumandar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>giavüschar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>finir</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
	<i>provar</i>	<i>da</i>	<i>far alch</i>
surs.	<i>calar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>cumandar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>emprender</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>giavischar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>mussar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>
	<i>sespruar</i>	<i>da</i>	<i>far enzatgei</i>

367 Preposiziuns liadas a l'adjectiv

Schi s'observa las colliaziuns liadas a l'adjectiv, schi's vezza bain svelt cha la preposiziun *da* es bler plü ferma co la preposiziun *a*.

Adjectiv + *a* + nomen

lad.	<i>abel</i>	<i>a</i>	surs.	<i>egual</i>	<i>a</i>
	<i>fidel</i>	<i>a</i>		<i>fideivel</i>	<i>a</i>
				<i>promt</i>	<i>a, per</i>

Quistas cumbinaziuns sun magari artificialas. La lingua currainta preferischa construcziuns plü concretas e s'inserva p. ex. da l'infintiv. Cun quai pass'la per regla ad üna colliaziun culla preposiziun *da*. In oters cas prou'la da passar da l'*a*, massa sblach, ad üna fuorma preposiziunala plü concreta e's decida p. ex. per la preposiziun *per*.

Adjectiv + *da* + nomen

lad.	<i>liber da</i>	surs.	<i>libers da</i>
	<i>sgür da</i>		<i>segirs da</i>
	<i>persvas da</i>		<i>perschuadius da</i>
	<i>superbi da</i>		<i>loschs da</i>

Per illustrar la vitalità da la preposiziun *da* basta d'observer co cha la lingua as cumporta invers problems da neologissem.

Per 'Gasbeleuchtung' as preschaintan las seguaintas soluziuns:

lad.	<i>iglümaziu da, cun gas</i>
surs.	<i>illuminaziun a gas</i>
rg	<i>illuminaziun a, da gas</i>

La lingua currainta preferischa la fuorma cun *da*. Quai nu voul dir oter co cha la preposiziun *da* po indichar eir **il mez** e na be **il material**. In Engiadina nu's faja cas da dovrar üna fuorma sco *mulin da vent*. La preposiziun *da* serva ad indichar cha'l mulin **funcziuna cul mez** dal vent.

Implü

vall.	<i>ögliers da sulai</i>	v. d. cunter l'irradiazion dal sulai
put.	<i>orgel da maun</i>	v. d. tud. 'Handorgel'.

D'incoort, in ün'emischiun da televisiun dà il moderatur l'impuls

put. ... *ed ir culla barcha da vela ...*

L'intervistada respuonda

vall. *Schi, la barcha a vela ...*

La preposiziun *a* para da gnir dovrada spontanmaing, impustüt sch'ella es cumbinada in ün term unic, sco p. ex. in *assavela*. A far ün'analisa precisa nu vain l'a in *assavela* probabelmaing plü resenti sco preposiziun dim-persè sco desinenza dal prüm elemaint dal pled *assavela*.

L'adöver da las preposiziuns in rumantsch es stübgia in singuls artichels, dedichats a singulas preposiziuns. Ün stüdi approfundi sur dal sistem inter ed intrat furniss probabelmaing resultats magari interessants.

368 La conjuncziun

369 Consideraziuns generalas

Schi's tschercha da categorisar las conjuncziuns in lur funcziun da coliar **pleds o parts da la frasa**, as poja constatar ch'ellas expriman impustüt trais rapports, q. v. d.

coordinaziun p. ex. *e, o, ma, ni*

cumplettaziun p. ex. *cha 'dass', scha 'ob'*

subordinaziun p. ex. *perche cha, a cundiziun cha, cun quai cha.*

370 Rapport da coordinaziun

In quist rapport funcziunan las conjuncziuns ün pa sco segns matematics. Schi's stübgia las grammaticas dals idioms, schi's vezza cha las distincziuns da caracter logic-semantic as müdan tuot tenor che concepziun chi regna pro la redacziun responsabla. La grammatica tradiziunala, influenizada da las distincziuns dovradas pel latin, distingua

Rapport copulativ Las conjuncziuns enumereschan e lian

vall. *Sün quist territori nu das-cha gnir paschlià.*
 Quai vala per muvel gross sco eir per muvel manü.

Rapport adversativ Las conjuncziuns indichan opposiziuns e fan resortir cuntrasts

surs. *Nus havein vuliu salidar el, mo el era buca a casa.*

Rapport causal Las conjuncziuns indichan il motiv

vall. *Ella durmiva. Perquai nu tillava vaina clomada al telefon.*

Rapport conclusiv Las conjuncziuns expriman conclusiuns

surs. *Bien pia,lein schar la caussa per bien.*